

NAZIOARTEKO BERREGITURAKETA PRODUKTIBOAREN ONDORIO ESPAZIALA. INDUSTRIALIZAZIO ZAHARREKO ERREGIOEI BURUZKO HAUSNARKETA

HELENA FRANCO

Profesora de Economía Aplicada I
Escuela Universitaria de Estudios Empresariales de Donostia
Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea

GOIO ETXEBARRIA KEREXETA

Profesor de Economía Aplicada I
Facultad de Ciencias Sociales y de la Comunicación
Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea

ABSTRACT

En el seno de las economías occidentales han sido las Regiones de Antigua Industrialización las principales afectadas por la reestructuración que a nivel mundial está teniendo lugar en las últimas décadas. En el presente artículo, hemos querido orientar la reflexión, más allá de las causas que subyacen a la problemática concreta de este tipo de regiones, en torno a las diferentes vías por las que éstas pueden optar de cara a superar la situación de declive en que se han visto inmersas.

En este sentido partimos precisamente de aquélla de entre las posibles opciones a la que en general suele prestarse menos atención: el transformarse en una región industrial avanzada basada en la regeneración de las tecnologías maduras; a continuación, nos detenemos en el planteamiento hoy en día dominante (en concreto, la transformación en una metrópoli internacional avanzada); para, por último, tratar también la

opción de las regiones urbanas polinucleares. En nuestra opinión, el hecho de considerar más de un modelo permite enriquecer, sin duda, la reflexión teórica, pero además puede resultar de gran utilidad para las regiones afectadas, a la hora de plantearse cómo diseñar o reconducir sus propias políticas de desarrollo.

■ *Mendebaldeko ekonomietan Industrializazio Zaharreko Erregioak izan dira azken hamarkadetan mundu mailan izaten ari den berregituraketaren ondorioak gordinkiago pairatu behar izan dituzten lurraldeak. Artikulu honetan hauen problematikaren oinarrian dauden zioetaz harago gainbehera egoerari buelta emateko dituzten aukeren inguruan bideratu nahi izan dugu gogoeta.*

Horrela, gutxien aipatzen den aukera posibleetako batetik abiatu gara: teknologia helduen birsorkuntzan oinarritutako industri-erregio aurreratuak bilakatzearen formula; ondoren gaur egun nagusi agertzen zaigun planteamenduari (hots, nazioarteko metropoli aurreratuak bilakatzearen aldekoari) zuzendu diogu begirada; eta azkenik hiri-erregio guneanitzetara buruzkoa ere jasoz. Geure ustez, eredu bat baino gehiago aurrean izatea hausnarketa teorikorako aberasgarria ez ezik erregio bakoitzak bere garapen bidea diseinatu edota berbideratzeari buruz erabaki behar duenerako ere lagungarria izan daiteke.

■ *At the heart of the western economies, the Regions of Former Industrialisation are those which have been most affected by the restructuring which has taken place throughout the world in the last few decades. In this article, we would like to direct our reflections beyond the underlying causes of the specific problem of this kind of region towards the different ways which they can choose to overcome the situation of depression into which they have fallen.*

In this sense, we will begin precisely with the option among all those possible to which least attention is generally paid: transformation into an industrially advanced region based on the regeneration of mature technologies; then, we will stop to examine the approach which prevails nowadays (specifically, transformation into an advanced international metropolis); finally, we will also deal with the option of polinuclear urban regions. In our opinion, the fact that we will consider more than one model undoubtedly allows us to enrich the theoretical reflections, but, moreover, this may prove to be of great utility for the affected regions, when the time comes to design and reconduct their own development policies.

1. SARRERA

Kapitalismoaren garapenak berak dakarren globalizazio joera bizkortu egin da azken hamarkadetan. Globalizazioaren inguruan egun dauden eztabaida eta hausnarketak gutxietsi gabe¹ inork ez du ukatzen nazioarteratze gehikorreko joera horrek lehiaren areagotze nabarmena ekarri duela, horrek ondorio espazial argiak izango dituen doikuntza eta berregituraketa industrialeko prozesuak eraginez. Industria astuna eta arina gehi fabrikazio tradizionalena garapen bideko herrietara zuzenduko da, eta herrialde garatuek teknologia altuko sektore, jarduera edota produkzio-faseen inguruan antolatuko litzatekeen egitura ekonomiko berria garatu beharko dute.

Herrialde industrializatuei dagokienez berregituraketa honek eragin disparekoa izango du espazio batzuetan eta beste batzuetan. Erronka teknologiko berriak dakartzan kostu altuei ezin aurre egiteak arazoak sortzen ditu zenbait erregio eta lurraldeetan, eta, halaber, aurrerabide teknologikoak ahalbidetutako lan prozesuaren segmentazioaren ondorioz agertzen diren nazioarteko lehiatzaile berriek, beren kostu baldintza apalagoak direla eta, lehiarako zailtasun itzelak sorraraziko baitizkiete.

Testuinguru horretan ezagutza eta ikaskuntzan oinarritutako lehiak inoiz ez bezalako garrantzia hartuko du, etengabeko bilakaeran dauden merkatu eta baldintza teknikoei azkar egokitzeke eta berebat berrikuntzak burutzeko gaitasuna funtsezkoak bilakatzen diren heinean. Eta hor egon daiteke, hain zuzen ere, globalizazioaren muga inportanteenetako bat, ezagutza kodifikatua munduan zehar eta nolabaiteko erraztasunez transferitu badaiteke ere ezagutzaren beste modua, ezagutza tazitoea eta *know-how* delakoa, oso errotuta baitago lokalizazio eta organizazio espezifikoetan.

Horrela, bada, gero eta *globalagoa* den mundu honetan *lurraldeak* (esan nahi baita erregioak, tokiko eremuak) badu, beraz, leku garrantzitsua. Nazioarteko Lan Zatiketa Berriaren araberrako berregituraketa prozesu sakon honetan arra-

¹ Beste gai batzuen artean honakoei buruzkoak: bere norainokoaz, bere bilakaera dispareko eta asimetrikoaz, ekonomia nazionalak oraindik duten garrantziaz. Globalizazioaren inguruan dagoen eztabaidaz sakontzeko: Martínez González-Tablas (2000), Amin (1999), Berzosa-k (1994) koordinatutako lan kolektiboa edota Arizkun, Galarza eta Gómez Uranga-k (1998) koordinatutakoa.

kasta handiagoa izango dute ekonomia berriztatzaile eta moldakor baten garapenerako ezaugarriak eskaintzen dituzten lurraldeek.

Testuinguru orokor honetan kokatu nahi izan dugu desindustrializazio eta berregituraketa ekonomikoaren inguruan burutu dugun hausnarketa. Desindustrializazio fenomenoaren azterketatik abiatuko dugu artikulua, berau azaltzen duten zio orokorre ez ezik bere isla espazialari ere kasu emanaz. Ildo beretik segituko du hirugarren atalak ere, izan ere desindustrializazioaren eragin espazialaren adibide latzena diren gainbeherako erregio industrialei helduko baitiegu; eta beren problematikaren oinarrian dauden zioetaz harago batez ere gainbehera egotzeri buelta emateko dituzten aukera desberdinen inguruan bideratu nahi izan dugu gogoeta. Laugarren atalean gaur egun lehiakor eta arrakastatsuen agertzen zaizkigun lurraldeei zuzenduko diegu begirada, alegia, nazioarteko metropoli eta hiri-ingurune aurreratuei. Azkenik, bukaera gisa bidean sortu zaizkigun zenbait hausnarketa eta ideia jasoko ditugu bosgarren atalean.

2. DESINDUSTRIALIZAZIOA ETA LURRALDEAREN GAINEKO ERAGINA

2.1. Desindustrializazio fenomenoaren tratamendu orokorra

80ko hamarkadan ekonomilarien artean kezka bizia sortu zuen gaietako bat desindustrializazioari buruzkoa izan zen. Nahiko nabarmen zirudien fenomeno honen inguruan hainbat definizio eta teoria garatu ziren orduan.

Gizarte postindustrialaren teoria da horietariko bat. Industri iraultzan lehen sektoretik industri lanpostu berrietarako lanesku trasbasea izan zen bezala, horrela ere gizarte postindustrialean bigarren sektoretik hirugarrenerako mugimendua egongo zela uste zen, aurreikuspen hau honako balizkako gain eraikitzen zelarik: alde batetik, industriak produktibitate maila hazkorrak izango zituela eta, bestetik, herrialdeak aberatsagoak bilakatu arau, zerbitzu ekonomia baterantzako joera areagotuko zela (Bell, 1973). Fabriken itxierak, beraz, industriaren oinarritutako ekonomia batetik zerbitzuetan oinarritutako baterako eraldakuntza horren elementu izango lirake; eta, gainera, sektore berrietako enplegu hazkundeak konpentsatuko lituzke eragindako lanpostu galerak.

Garapen ekonomikoari eta aldaketa estrukturalari buruzko teorietatik edango du Rowthorn-ek (1986, 8-15) ere helduaroaren tesia deitzen duena proposatzerakoan. Tesi horren arabera, herrialde baten garapen prozesuan hasieran industriaren portzentaia enplegu totalarekiko oso azkar handituko da; aurrerago proportzio hori egonkortuko da; geroago, behin puntu jakin batera helduz gero erortzen hasiko da. Hortaz, ekonomia industrial batek gero eta garapen handia-

goa lortzen duen heinean zerbitzuek enplegu totalen duten proportzioa ere handitzen da; hasieran hazkunde hori (eta industri enpleguarena ere) nekazaritzaren lepotik izango da, baina aurrerago, hedapen mota horren potentziala akitu ahala, industriaren lepotik. Edozein kasutan, industri enpleguaren beherakada erlatiboaz ari zaigu azalpen hau, kopuru absolututan gerta daitekeena enplegu totalaren bilakaeraren menpe utziz.

Asko izan dira teoria postindustrialaren aurka mintzatu zaizkigun ahotsak, beren kritika nagusiak funtsean bi alderditatik abiatuz: bat, manufaktura-sektorea dela ekonomi hazkundera sortzen duena eta zerbitzu sektorea sostengatzen duena; eta bi, manufakturako lanpostu galerak ez direla aldaketa teknologikoak sorrarazitako produktibitate igoeren eta berauek enpleguan zerbitzuen aldera eragindako mugimenduaren ondorio, baizik eta manufaktura-sektorearen beherakada absolutuak eraginak².

Halere, eta kritikaren ardatz nagusietan bat etorri arren, beherakada horren zergatiak azaltzeko orduan sortzen da eztabaida, teoria desberdinak azaleratuz. Horien arteko adierazgarrienak laburki azalduko ditugu datozen paragrafoetan.

Hor izango genuke, adibidez, Cambridge Economic Policy Group (CEPG) taldearen eta, bereziki, Singh-en (1977) eskutik datorkigun lana. Hauen iritziz desindustrializazioa ulertzeko ezin gara mugatu herrialde baten barneko osagaien azterketara soilik; aitzitik, desindustrializazioa ekonomia batek bere lehiazailen aldean duen funtzionamendu kaskarraren adierazgarri izango litzateke. Horrela, desindustrializazioa ulertu beharko genuke herrialde bateko manufaktura-outputak beste herrialde batzuetakoarekiko partaidetza galtzen ari den seinale gisa. Manufakturen merkataritza-balantzari dagokionez, desindustrializazioa gertatzen da herrialde batek ezin duenean bere kontuei aurre egin: esportazioak ez baitira nahikoak inportazio errekerimenduak ordaintzeko sozialki onargarri diren langabezia eta ganbio-tasa maila batzuetan.

Rowthorn-ek (1986, 19-26) porrotaren tesia izenaz jasotzen du ikuskera hau, eta honela azaldu: manufaktura-enpleguaren beherakada porrot ekonomikoaren sintoma litzateke, manufaktura-industriaren porrot hazkorra, nazioarte mailan lehiazteko edota enplegu beteko ekonomia oparo batek eskatuko lukeen outputa produzitzeko. Rowthornek honako bost proposizioetan laburbiltzen du tesi hori, Britainia Handiko kasuan oinarrituz: (i) herrialdearen emaitza ekonomikoak errenta eta enplegu arloan eskasak izan dira; (ii) aurrekoaren arrazoi nagusia manufaktura-industriaren errendimendu ahula izan da; (iii) baldin manufaktura-

² Enpirikoki aztertutza ere datuek ez omen diote gizarte postindustrialaren tesiarri sostengu gehiegiarik ematen. Rose *et al*-en (1984) arabera, Britainia Handiko kasua aztertuz, desnepleguari buruzko datuek (desindustrializazioaren ebidentziarik ageriena eta sozialki dramatikoena langabeziaren etengabeko gorakada baita) desindustrializazioak enpleguaren gain izandako eragin latzaz ohartarazteaz gain, zalantzan jarriko lukete ere zerbitzu jardueren gaitasuna industriatik egotzitako langabetuak xurgatzeko.

sektorea sendoagoa izan balitz, sektorearen outputa ere handiagoa izango zen; (iv) horrek manufakturakoak ez diren ekonomiaren atalak estimulatuko zukeen eta zerbitzuetan eta beste jarduera ez-manufakturakoetan ere enplegu sorrera handiagoa ahalbidetu; (v) baldin manufaktura-sektorea sendoagoa izan balitz enplegu beherakada (erlatibo eta absolutua) ez zen hain azkar gertatuko³.

Edozein kasutan, eta azalpenerako izan ditzaketen mugak ukatu gabe, planteamendu hauek nolabait aditzera ematen digute desindustrializazioaren fenomeno ez dela soilik herrialde baten barnean gertatutako prozesu eta bilakaera desberdin batzuen ondorio, hori baino konplexuagoa dela eta, hortaz, herrialde baten mugaz haragoko perspektiba batean aztertu beharreko zerbait.

Ikuskera zabalago horri eutsi diote beste autore batzuek ere. Massey eta Meegan-ek (1982), esate baterako, aurreko ikuspegietako azalpen ildo batzuk bereak egiteaz gain (zenbait lanpostu produktibitatearen gehikuntzaren ondorioz desagertu direla, teoriko postindustrialek aurrikusi zuten; edota beste batzuk lehiakortasun ezak ekarritako enpresen itxierak direla-eta, CEPGk aipatutako puntu bat) azalpen osatuagoa eskaini asmoz hirugarren faktore bat ere mahaigaineratzen dute, hots, zenbait lanpostu desagertu direla kapitalaren nazioarteko berregituraketa eta Nazioarteko Lan Zatiketan izandako aldaketak direla medio, korporazio multinazional handiek laneskuan intentsibo diren produkzio-faseak atzerrira transferitu baitituzte. Beraz, Britainia Handiko desindustrializazioa ez litzateke soilik lehiakortasun ezari loturiko kontua, Nazioarteko Lan Zatiketan izandako aldaketa sakonek ere izan dute zerikusia. Aurrerago ikusiko dugunez, kapitalaren berregituraketa hori herrialde kapitalista aurreratu guztiek nozituko badute ere, eraginaren tamaina eta izaera desberdina izango da batzuetan eta besteetan, eta baita estatuz azpiko lurraldeen artean ere.

Antzeko ikuskera batetik baina arreta enpresa multinazionala jarriz, honakoa diosku Kapitalaren higikortasunari buruzko teoriak⁴: beren izaera multinazionala eta nazioarteko kapitalarekiko irispide errazari esker, konpainia hauek errentagarritasun altuko industri sektoreetan eta soldata baxuko erregioetan birkokatzearen bidetik berreskuratu ahal izan dituztela beren zuzendaritza-arazoan ondoriozko galerak. Lantegien itxierak, beraz, kapitalaren higikortasunaren gehikuntzaren eta, horrekin batera, zuzendaritza-estrategiek produkzio eta banaketa arloan izandako porrotaren ondorio gisa ulertuko lirateke.

³ Manufaktura-sektorearen enplegu beherakada erlatiboari buruzkoa zalantzazkoa da, autoreak berak ohartarazten duenez. Izan ere, printzipioz ia sektore guztietan zenbait lanpostu gehiago egongo lirateke (berriak edota galdu ez direnak); baina manufaktura-sektorearen kasuan, errendimenduen hobekuntza lan produktibitatearen gorakadagatik gertatu baldin bada, manufaktura-enpleguaren erorketa enplegu totalarekiko are handiagoa izan liteke.

⁴ Yago *et al*-ek (1984, 30-31) jasotakoa; bertan erreferentziak eta autore garrantzitsuenak ere aipatzen dizkigutelarik.

Ekarpen teoriko desberdin nagusiak berrikusi ondoren⁵ eta horietariko bakoitzaren azalpen-gaitasunaren norainokoaz izan dezakegun jarrera zehazki agertuko ez dugun arren, zenbait hausnarketa mahaigaineratu nahi genituzke atal honi bukaera eman aurretik:

- Herrialde bateko industri sektorearen beherakada soilik enplegu terminoetan neurtzeak desindustrializazioaren ikuskera mugatu eta are, desegokia egitera eraman gaitzake. Enpleguaren erorketa erlatibo (eta absolutua ere) gerta daiteke aldi berean output edota esportazio maileri dagokienez industri sektorearen presentzia eta lehiakortasuna sendo irauten duen bitartean.

Horrek ez du esan nahi arazoak sortuko ez direnik, izan ere produktibitate gehikuntzetan edota tertziarizazio hazkorrean oinarritzen diren enplegu arloko mugimendu horiek eragin disparekoa baitute sektore eta erregio batzuetan eta besteetan. Ukituen suertatzen diren lurralde eta langile taldeek neurri eta arreta berezia jaso beharko lukete agintari politikoengandik.

- Edonola ere industri oinarri sendoa izatea erabat garrantzitsua da ekonomia-aren sostengu gisa. Ondasunen elkartrukea nazioarteko merkataritzaren eta, hortaz, herrialdearen ordainketa-balantzaren funtsezko elementuaz izateaz gain manufaktura-sektorearen eskaria eta eskaintzak berebiziko garrantzia dute zerbitzu sektorearen garapena ahalbidetzeko. Aurrekoa kontuan harturik, manufaktura-sektorearen bilakaera Nazioarteko Lan Zatiketaren eta merkatuko lehiaren aginduetara uzteak ekonomia osoaren etorkizuna baldintza dezake, bereziki industri sektore ahulagoa duten herrialdeen kasuan.
- 80ko hamarkadan eta batez ere enpleguari buruzko datuei begiratuta desindustrializazioaz hitz egiten bazen ere, badirudi, haatik, azken aldiko joerak ekonomia kapitalista aurreratuen desindustrializazioaren aurrean baino, industri garai berri baten aurrean geundekeela adieraziko liguketela. Industri sektore tradizionalak eta produkzio-fase estandarizatuena garapen bideko herrialdeetara trasladatzen diren bitartean, teknologia berrietan, laneku kualifikatuagoan eta enpresentzako zerbitzuen erabilera handiagoan oinarritzen diren jarduerak egokitzen zaizkie ekonomia aurreratuei. Esan gabe doa berregituraketa horrek arazo larriak sortuko dituela ukitutako herrialdeetan bai enplegu arloan bai lurralde-ikuspegitik ere (bereziki zenbait espazioetan eta zenbait langile kolektiboengan).

⁵ Desindustrializazio fenomenoaren inguruko definizio, teoria eta oro har sortutako eztabaida opa-roari buruzko ekarpen eta hausnarketa interesgarriak honako lanetan aurki daitezke: Rhodes (1986), Massey (1988), Rowthorn (1986), Rose *eta al* (1984), Massey eta Meegan (1982), Yago *et al* (1984). Aurrekoetz gain, teoria horien laburpenak honakoetan ere aurki daitezke: Etxebarria (1993) eta Franco (2002).

2.2. Desindustrializazioaren eragin espazialaz

Desindustrializazioaren (edo industriaren berregituraketaren) eragin espazialak ere eman du zer esana⁶. Industri sektorea nazioarte mailan bizitzen ari den berregituraketa eta berrikuntza prozesuek krisira arteko geografi patrioaren oso desberdin den beste geografia berri bati ireki dizkio ateak. Aldaketa nabarmenak ikus daitezke bai erregio artekoak (dinamismoa lehenago urbanizatutako eta industrializatutako eremu zentraletatik, periferikoak eta lehenago ez horren industrializatuak zirenetara desplazatuz) eta bai erregio barnekoak (hirien erdiguneetako auzo eta konurbazioen gainbehera eta kanpoko eremu metropolitarrak eta herri txikien hazkunde erlatiboa), nahiz eta azken urteetan hiriguneak eta eremu metropolitarrak berriz ere gorantzako joera batean murgildurik dauden.

Oro har gertatutako aldaketen inguruan nolabaiteko akordioa lortu bazen ere deszentralizazio hori azaltzeko orduan agertuko dira desadostasunak: interpretazio batzuek (Keeble, 1986) arreta kokatze faktoreetan jartzen duten bitartean (lurralde desberdinen erakargarritasunari eragiten dioten arazo eta abantailak identifikatuz), beste batzuek (batez ere *Berregituraketaren Eskolak*: (Massey, 1979, 1988; Sayer, 1982; neurri batean ere Fothergill *et al*, 1986) kokatze faktore horietaz gain manufaktura-sektorearen produkzio errekerimenduetan, eta neurri batean nazioarteko lehiaren gehikuntzak sortutako presio handiagoen ondorioz, izandako aldaketak ere aintzat hartu behar direla esaten dute. Kapitalaren antzinatasuna, lan indarraren antolaketa maila edota lurra eskuratzeko zailtasunak dira, besteak beste, zenbait lurraldek izandako eragin latzagoa azaltzeko aipatzen dizkiguten zioetako batzuk⁷.

3. INDUSTRIALIZAZIO ZAHARREKO ERREGIOEN PROBLEMATIKA ETA AUKERAK

Nazioarte mailako berregituraketa produktiboak bere ezaugarri guztiekin (tertziarizazioa-desindustrializazioa, lehiatzaile berrien agerpena eta Nazioarteko Lan Zatiketa Berria, teknologiak lehiakortasunean izango duen garrantzia, etab.) oro har mendebaldeko ekonomia industrial guztiak ukitzen baditu ere, arazoa nabarmenki larriagoa izan da Industrializazio Zaharreko Erregioetan. Izan ere, badaude zenbait faktore lurralde hauek desindustrializazioaren aurrean askoz ere zaurgarriagoak egingo dituztenak, besteak beste:

⁶ Rhodes (1986), Bluestone (1984) edota Massey-k (1988) erreparatzen diote alderdi espazial honi.

⁷ Eztabaida hemen azalduko duguna baino konplexuagoa da, jakina; aipatutako bi eskolak gain badago beste planteamendurik, alde batean edo bestean nekez koka genitzakeenak. Eztabaidaren kontu garrantzitsuenetan sakontzeko, ikus Massey (1988).

- erregioaren espezializazio sektoriala (krisiak eragindako sektoreetan eta nazioarteko lehia hazkordunak)
- oso ekonomia irekiak izatea, esportazioaren oso menpeko eta Berriki Industrializatutako Herrialdeekin ezin lehiatuko direnak
- produkzio-ehunaren egituraren ezaugarriak: enpresa handi batzuen nagusitasuna (dinamikotasun gutxikoak, kreatibitate gutxikoak eta oso burokratizatuak), eta hauen inguruan, eta eurekiko oso menpeko, ETetaEen (enpresa txiki eta ertainen) multzo bat. Honelako artikulazio batek merkatu zein kapitalaren errekerimendu berrietara egokitzeko zailtasun handiak dakarzkio bertoko ekonomiari.
- beste batzuk: garapen gutxiko zerbitzu sektorea, bereziki industriarentzako zerbitzuen alorra; I+G gastua apala; sindikazio maila altua,...

70eko hamarkadaren hasieraz geroztik, lehiaren areagotzea eta aldaketa teknologikoaren azelerazioa ezaugarritzat dituen testuinguru berrian, arazo handiak agertuko zaizkie eskari hazkor eta teknologia estandarizatu samarreko ingurune batean jarduteko prestatu eta egituratuta zeuden ekonomia hauei.

Erregio hauen arazoa ez da izango beren teknologiak ezin direla ordezkatu edota berriztatu, baizik eta bertoko enpresak ez direla gai izan bere teknologia berriztatzeko eta produkzio-jarduera berriak sortzeko. Bere baitan itxiak izaten ohituta zeuden enpresa eta ekonomia hauek, kanpoan dagoena ikusteko zailtasun handiak aurkituko dituzte, eta ondorioz, ezagutza horiek identifikatu eta bere praktika produktiboan barneratu eta egokitzeko ahalmena murriztua.

Azken kontu honetan sakonduz, Davies eta Morgan-en (1996) ekarpena jasoko dugu. Autore hauek Industrializazio Zaharreko Erregioen suspertze beharra eta lurraldeari espezifiko diren instituzioen eragina aztertzen dute; eta blokeo espazialaren (*spatial lock-in*) arriskuaz ohartarazi.

Industrializazio Zaharreko Erregioetan egitura ekonomiko zein sozialaren baldintzatzaile nagusiak korporazio boteretsuak izan diren neurrian «*institutions embodying cooperation and interaction, as well as routines for knowledge production and transmission, tend to be centred around these dominant companies, so that their disappearance can mean the loss of a region's capacities to react positively to changing circumstances*» (Davies and Morgan, 1996, 5). Beste enpresa erregionalak, haien inguruan garatu eta haien hornikuntza beharrak asetzera mugatu direnez, ez ohi dute izaten berrikuntza-gaitasun eta bestelako gaitasun estrategikorik.

Baina, aldi berean, erregio hauetako askok badute ere beren alderako izan daitekeen zerbait, hain zuzen ere: industrializazio historia traumatiko samarra konpartitu izanagatik garatutako talde-nortasun eta kultura sendoa, indar motibatzaile inportantea bilaka daitekeena ideia, aktore eta estrategia berrien sorrera edota kooperazio modu berriak gertarazteko.

Sektore pribatuaren gaitasunen galera edo moteltzeak are funtsezkoagoa bihurtzen du agente politikoen eginkizuna etorkizuneko estrategiaren diseinuan eta, horrela, aktore berri eta tradizionalen arteko lankidetzaren sustatu eta bideratu beharko lukete, erregioaren berpizterako egon daitezkeen arazoak detektatu eta hauei aurre egiteko ekimenak bultzatzeko.

Orokorrean onartu egiten da gainbeherako erregio industrialen susperketarako eta berregituraketarako estrategien ardatzek oinarri ekonomikoaren dibertsifikazioa eta berrikuntza teknologikoaren bidetik jo behar dutela. Gehienetan teknologi altuko jarduera berriak agertzearekin lotu bada ere, batzuetan maila teknologikoaren igoeraren bitartez sektore tradizionalen lehiakortasunaren hobekuntzaren eskutik ere etor daitekeela azpimarratu izan da. Halaber, enplegua sortu eta mantentzearen helburua barneratu ohi da planteamendu arduratsuenetan.

Gainbeherako egoeratik ateratzeko abian jarri behar diren politika neurrien artean aipatzen zaizkigu teknologi berrikuntzarekiko irisgarritasuna eta hargarritasuna (*receptividad*)⁸ hobetzeko neurriak: lehenengoari dagokionez, adibidez, komunikazio azpiegitura fisikoak edota enpresentzako zerbitzuen sustapena, hornitzaile kateak eta harremanak bultzatzea; hargarritasuna hobetzeko: informazioa lortzeko bideak hobetzea, lanekuaren birziklapen eta formakuntza, kudeaketa eta antolakuntza modu berriak, arrisku-kapitaleko fondo dotazioa, eta bereziki, I+G jardueren sustapena.

Azken finean, eta bi hitzetan: espazio berriztatzaile baten gauzapenerako baldintzak sortzen lagun dezaketen neurriak, nahiz eta zerrenda horretan teoria berriei jarraiki indar handia hartzen ari diren beste osagai batzuk erantsi beharko lirakekeen, ohitura, arauak, jokabide eta abarrekin zer ikusia dutenak: agenteen arteko konfiantza, kooperazioa, elkarlana, kontsentsua,...

Cooke-k (1995), zentzu honetan, erregioa jarduera lehiakorretan espezializatu eta bere erakargarritasuna handitzeko orduan barne sareen edo cluster izaerako antolamenduen egokitasuna gogoratzen digu, enpresen artean eta enpresa eta instituzioen artean jokabide kooperatiboaren garrantzia azpimarratuz, baina aldi berean kanpoarekiko fluxu eraginkorrak mantentzearen beharra gutxietsi gabe. Berak adierazten duen moduan: *«in policy terms, the obvious recommendation is that regional economic competitiveness in the 1990s rests on successfully interlinking regional networks with global networks of innovation and production»* (1995, 6).

Dibertsifikazioa bultzatzeko neurrien artean honakoak aipatzen dizkigute Esteban eta Velasco-k (1993): (a) maila orokorrigoan, gizartean jarduera berrien sorrera, dibertsifikazioaren beharra eta potentzialitatea sinestarazteko ekimenez gain, industri eskualdeen irudi fisikoaren hobekuntza eta atzerri inbertsioak era-

⁸ Velasco eta Del Castillo-k (1988) garatzen dituzte kontzeptu hauek.

kartzeko jarduketak; (b) zehazkiago enpresei zuzendutakoak: aliantza estrategikoak sustatzea, dibertsifikazio aukera zehatzen detekzioa, dibertsifikazio-helburuei loturiko teknologien sustapena, enpresen dibertsifikazio planei laguntzak, adituak prestatzea, arrakastatsu suertatu diren kasuen difusioa, etab.

Bistan da Industrializazio Zaharreko Erregioei, oso oinarri ekonomiko estua izanda eta gainera gainbeherako sektoreetan —ikatz eta altzairugintzan, untzi-gintzan edota ehungintzan— espezializaturik, dibertsifikazioa funtsezkoa zaiela biziraun eta prosperatzeko. Egia da, berebat, dibertsifikazio estrategia batek kostu sozial nabarmenak izango dituela, langile talde batzuegan edota eskualde jakin batzuetan ondorio larriak eragin baititzake.

Agian neurriak hemen formulatu ditugun bezala aurkeztuta zehazgabeak iruditzen zaizkigu. Kasuan kasu dagoen errealitate eta potentzialetik abiatuta, erregio-ko aginte publikoaren lidergopean eta bertoko agente sozio-ekonomikoen adostasuna eta babesaren erdietsiz, dibertsifikazio eta berrikuntzaren erronkei aurre egiteko plangintza definituak zehaztu beharko dira.

Eginkizun horretan lagungarria izan daiteke dibertsifikazioa burutzeko modu desberdinak daudela gogoan hartzea (Cooke, 1995):

- (i) dauden enpresek egindako berritze eta modernizazio ahaleginei esker (enpresa berrituriko dibertsifikazioa —Alemanian ikatza eta altzairu sektoreetako—)

Honen barnean, halaber, bereiz daitezke: *dibertsifikazio bertikala* (zentzu hertsia enpresak adar bereko beste produktuetara jotzen duenean gertatzen dena; eta zabalagoan, enpresak bere produktua bitarteko input gisa erabiltzen duen beste produktu baten ekoizpenean sartzen denean —adb.: altzairugintzako enpresa bat kotxeetako ateen manufaktura prozesuan sartzea—) eta *dibertsifikazio lateralak* (enpresen jardurera bere oinarriko jatorrietatik urrun dauden beste batzuetara zabaltzen denean); eta

- (ii) kanpo dibertsifikazioa (adibidez Erresuma Batuan): industri tradizionalen enpresen alde gutxi egitea edo are erortzen laguntzea, ondoren langabeziak gora eta soldatek behera egingo dute eta kanpo inbertsioak erakartzeko politika aktiboa martxan jarriko da. Hortik lanpostu berriak etorriko dira, sarritan automobil eta beste motoredunen osagaien sektorean edota elektronika arloan, eta maiz kualifikazio maila txikiagoa eta soldatei buruzko igurikapen baxuagoak dituzten langileentzat (asko emakumezkoak), ikatz edo altzairu industrietatik kaleratutako langileentzat baino.

Lehenengo bideak kostu sozial txikiagoak eragin ohi ditu, langileek beren enpresetan birziklatzeko eta lanpostu berri bati heltzeko aukera handiagoak izaten dituztelako. Bigarrenean, sektore tradizionalen enpresen itxieren ondorioz kaleratutako langileei zailagoa suertatu ohi zaie enplegu berria aurkitzea (nahiz eta kasu batzuetan eta industriaren sostengurako erregio-politika egokiak aplikatzea-

ren bitartez, hornikuntza kateen clusterrak garatzen ari diren, zeintzuetan kualifikazio errekerimenduak altuagoak izan daitezkeen eta langile horiek enplegu aukera hobekak izan ditzaketen, prestakuntza egokia edo birziklapena jaso badute).

Erregio politika eraginkorra izan dadin, aukera desberdinak ongi aztertu, egon daitezkeen indargune eta kostuak balioetsi eta bertoko herritar eta agente sozio-ekonomikoen artean ahalik eta adostasun maila handiena lortu ondoren dibertsifikazio estrategia jakin batentzako instrumentu eta neurriak abian jarri beharko ditu.

Zentzu horretan, interesgarria izan daiteke gainbehera egoetatik ateratzea posible dela egiaztatzen duten tradizio industrialeko zenbait erregioen kasuak kontuan hartzea.

Alde batera utzirik, baina inolaz ere gutxietsi nahian, nazioarteko metropoli aurreratu izaera tinkotzearen aukerari heldu dioten hiriburu handien kasuak (hurrengo atalean mintzatuko gara honi buruz), oraingoan industria astunetan espezializatutako erregioetan jarriko dugu geure arreta.

Bereziki honakoa azpimarratu nahiko genuke: zenbait ikerketek aditzera ematen dutenez⁹, erregio hauen susperketa kualifikazio altuagoko, balio erantsi handiagoko ingenieritza sektoreen alderako mugimendu baten bidez etorri dela, teknologi altuko sektore berrietarako jauzi baten bidez baino.

Erregio horietan izan da teknologi politika eta sostengua, baina ez da egon ez teknologia altuko sektoreetara (hots, konbentzionalki halakotzat hartzen diren: erdieroaleak, ordenagailuak, telekomunikazio aurreratuak, software, aeronautika, bioteknologia, etab.) ez industria tradizioaletara zuzendua, baizik eta hogeigarren mendeko produktuen garapen modernoak sustatzera, batez ere automobilentzako osagaien eta elektronika industriak edota ingenieritza-teknologia tradizionalen erabilera berritzaileak.

Esperientzia hauek agerian utziko lukete erregio-politika egoki batek lagundurik teknologia helduen birsorkuntzaren aukera gainbeherako erregioentzat irtenbide arrakastatsua suerta daitekeela, egitura ekonomiko zaharrekiko erabateko hausturak eragin gabe eta, aitzitik, metatutako ezagutza eta kapital sozialaz baliatuz.

Bukatzeko, esan dezagun 90eko hamarkadaz geroztik Industrializazio Zaharreko Erregioen inguruko ikerketek euren problematika zehatza eta honen zioak aztertzen jarraitu baino soluziobide posibleak bilatzearen ildotik jo dutela: globalizazioaren garaiotan erregioen lehia-abantailak izan daitezkeenak identifikatuz, arrakastatsu gertatu diren kasuetatik abiatu eta ondorio orokorrak ateraz, eta testuinguru horretan noizbait zerbait izan diren baina krisiarekin gainbehera latza pairatu duten erregioek bide berri bati ekiteko dituzten oztopo eta indarguneak nabarmenduz.

⁹ Adibidez, Gales, North-Rhine-Westphalia edo Ipar Amerikako Great Lakes Region eskualdeak, Cooke-k (1995) koordinatutako liburuan xehetasun handiz aztertzen direnak.

4. HIRI-INGURUNEEN PROTAGONISMO ERABERRITUA

4.1. Nazioarteko metropoli handiak: dinamismo ekonomikoaren kontzentrazioa

70eko hamarkadaren erdialdean azaleratutako krisi estrukturalaren eragin espazialak aztertzen hasi ziren lehen ikerlanek hiri handien bilakaerari buruzko perspektiba ilun samarrak agertzen bazituzten ere, 90eko hamarkadan egindako analisisiek espazio horietan sektore eta jarduera dinamikoen kontzentrazioa (alegia, zerbitzu aurreratu eta industri teknologiko berriena) gora egiten ari zela ematen zuten adizteraz. Dena den, jarduera mota hauek soilik izango dira posible espazio metropolitarrak gutxi batzuetan, zeintzuetan ahalmen teknologikoa izango den garapen ekonomikoaren eta aldaketa erregionalaren giltzarri eta faktore determinantea.

Espainiako Herrilan eta Garraio Ministeritzak Espainiako aglomerazio metropolitarrari buruz argitaratutako txosten batean dioskunaren arabera «hiria hazkunde estentsiboko fase batetik hazkunde intentsiboko batera igarotzen da, zeinean kapitalean edota ezagutzen intentsiboak diren jardueratako espezializazioa indartzen den, bai industrian bai tertziario aurreratuan» (MOPT, 1993, 141). Honek aldaketak sorraraziko ditu industri egiturari, gero eta sektore eta enpresa berriztatzaile gehiago agertuko baitira, berrikuntzaren ekoizle zuzen edota berrikuntzaren kontsumitzaileak izango direnak; eta baita ere eskaria hedapenean duten sektoreak. Produzio-ehun berri horretan gero eta ohikoagoa izango da, orobat, enpresa multiplanten erabaki-guneak bertan topatzea eta, sarri askotan, enpresa transnazionalen filialak ere.

Oso interesgarria da hiri handien hazkunderako potentzialitatea azpimarratuz mahaigaineratzen zaigun hausnarketa ildo berri hau; izan ere, bazirudien industri krisiaren eragin espazialak aztertzen hasi ziren lehen ikerlanek bestelako bilakaera hautematen zutela hirien etorkizunari buruz. Edonola ere, industrios-terko berregituraketa ekonomikoak era askotako efektuak dakartza hainbat esparruetan, lurraldearen ingurukoak barne, eta zaila suertatzen da joera berrien nondik norakoak zehatz-mehatz ezagutzea.

Zenbait autorek, horien artean Cuadrado Rourak (1990), enpresen kokatze erabakietan eragiten duten faktoreak eta joerak aztertzen dituztenean, hiri-eremu nagusiei dagokienez desindustrializazio eta, ondorioz, desurbanizazio fenomenoak azpimarratzen dituzte; baina, aldi berean, zenbait metropolik beren produkzio-aparatuak zuzenki industrialak ez diren jardueretan espezializatzearen bidetik industri gainbeherako egoera hori gainditzen ari direla onartzen dute. Hain zuzen ere, autore hauek egiaztatu dute izaera zentral edo estrategikoagoa duten zerbitzu jarduerak hirietan kontzentratzea jotzen dutela eta, bestalde, industri teknologiko berriek ere, industri tradizionalenetatik urrun dauden estrategia batzuen arabera dihardutenak, garapen handiko hiri-inguruneen beharra dutela eta eremu metropolitarrak handietan kontzentratu ohi direla.

Ildo beretik, Gómez Urangak eta Etxebarriak (1993) adierazten digute garapena aglomerazio metropolitarran kontzentratzean manufaktura-jarduerak espazio periferikoagoetara desplazatzen direla, horien ordez beste batzuk gailenduko direlarik: manufakturakoak ez diren jarduera produktibo malgu eta berriztatzaileagoak, kualifikazio maila altua behar dutenak, hala nola kalitate-kontrola, kudeaketa, aholkularitza, marketina, I+Ga, etab. Hortaz, lan zatiketa berri bat sortzen ari zaigu, zeinean eremu metropolitarrak jarduera eta zerbitzu aurreratuenentzako erakargune aparta bilakatzen diren.

Azterketa eta ikerketa desberdinak, hortaz, bat omen datoz hiri handiek garapenaren sustatzaile diren jarduerentzako agertzen duten erakargarritasunaz. Azter dezagun jarraian zer den zehazki metropoli handi hauek eskaintzen dutena horren erakargarri suertatzeko¹⁰.

Internazionalizazio maila altuena lortu duten hiriak edo lehia egoera berriari hobeto egokitu direnak, hots, metropoli handiak, izaten dira gehienetan hiri-hierarkian beheagoko mailatan dauden hiri eta eremu metropolitarrak askorentzat erreferentzia eta eredu. Boneville-k (1994) metropoli handi hauek aztertzean aurkezten dizkigun ezaugarriak jaso eta bi kategoriatan multzokatuko ditugu: bate-tik, metropoliak izatearekin zerikusia dutenak eta, bestetik, nazioartekoak izatearekin zerikusia dutenak.

a) *Metropoli izaerarekin zerikusia duten ezaugarriak*

Metropoli eremu handiak aglomerazio-ekonomia garrantzitsuen sorburu dira. Baliabide ugari eta enpresa-jarduera oparoa kontzentratzeaz gain, kontsumitzaileen merkatu zabala ere eratzen da espazio metropolitarran. Aldi berean, hiri-kontzentrazio handiek beste abantaila batzuk ere eskain ditzakete, besteak beste: mota askotako oinarrizko ekipamendu eta azpiegiturak eskura izatea; enpresa zein gizabanakoentzako zerbitzu espezializatu ugari eta kalitatezkoak; produkzio-bilbe industrialaren presentziak sorrarazitako kanpo ekonomiak, enpresa arteko harremanak errazten dituztenak; transakzio kostuak minimizatzen dituen gizarte-antolakuntza, zerbitzu publiko eta pribatuaren presentziari esker, etab.

Honek guztiak erregioan berrikuntzarako eta etengabeko moldaketarako ahalmen handia garatzeko aukera ematen du, bertan informazio eta berrikuntzen jaurtiketa eta zirkulaziorako sortzen diren baldintza aproposagoen ondorio, neurri batean.

Tertziarioaren eta kudeaketa eta antolaketarekin loturiko funtzioen presentzia garrantzitsua. Bertan produkzioarako zerbitzu eta industriarekin loturiko jarduera ukiezin ugari kokatzen direla izango litzateke hiri handien beste bereiz-

¹⁰ Metropoli handien ezaugarriak aztertu dituzten oinarrizko lan batzuk: Sassen (1991, 1994), Castells (1997) edota Borja eta Castells (1997).

garri bat. Horrek abantaila ukaezinak ematen dizkie hiri metropolitarrei; are eta garrantzitsuagoak kontuan izanda, batetik, produkzio-sistemen azkenaldiko bilakaerak gero eta lan intelektual eta zerbitzuen kopuru handiagoak barneratzen jotzen duela, eta bestetik, enpresek gero eta malgutasun eta berrikuntza gaitasun handiagoa behar dutela, produkzioa eskariaren aldaketetara azkar egokitu ahal izateko.

Hiri metropolitarrek lortu izan dute bertan tertziario aurreratuko jarduerak metatzea, pixkanaka konplexuagoak bilakatzen joan direnak. Izan ere, halako antolamendu sozioekonomikoa sortu da non betegarritasunek elkarmenpekotatzen sortzen dituzten, «elur bola» efektuak posible eginez, zerbitzuen kantitate eta kalitateak jarduera berrien garapen auto-sostengatua ahalbidetzen baitute.

Lan merkatu aktibo eta dibertsifikatua. Hiri handi gehienetan lanasku kualifikatu eta anitzaren kontzentrazioarekin batera kualifikazio gabekoen kopuru handiak ere aurki daitezke. Hau faktore erabakigarria izango da jarduera berri-tzaileentzako, hauexek oso profesional kualifikatuez gain kualifikazio baxuko lanaskua ere behar izaten dutelako.

Bestalde, hiri handietan aurkitzen dira ingeniarien eta oro har teknikari kualifikatuen merkatu zabalenak. Eta hori izan daiteke enpresa eta sektore aurreratuenek eremu metropolitarrak aukeratzeko beste arrazoi bat, produkzio-modu berrien antolaketarako oinarritzko ikerkuntza eta garapena eta teknologia berrien erabilera funtsezkoak baitira.

Eremu metropolitar handietan kokatzen dira, berebat, teknologi zentroak, goi mailako irakaskuntza erakundeak eta oro har baliabide intelektualen garapena estimulatzeko duen ingurune bat. Baliabide hauek guztiek informazio eta berrikuntzaren zirkulazio eta difusioan laguntzen dute, bai eremu metropolitarraren barrena baita, kanpo sareen bidez, eremu metropolitar desberdinen artean ere.

Orain arte orokorrean mintzatu gara metropoli handietaz, espazio horiek izan dezaketen garapen mailan eta erakargarritasunean eragin handia duen beste faktoreari jaramon handiegirik egin gabe, alegia, beren nazioarteratze mailari edo nazioarteko hiri-hierarkian metropoli desberdinek duten posizioari. Horretaz ari-tuko gara hurrengo paragrafoetan.

b) *Nazioartekoak izatearekin zerikusia duten ezaugarriak*

Nazioarteko hiriak nazioarteko sareetako parte dira. Hiri baten internazio-nalizazio mailak zerikusia du hiri horrek nazioarteko lan sareetan duen integra-zio moduekin. Integrazioak gora egin du azkenaldion korporazio transnazionalen jardunbidearen ondorioz, nazioarteko filialen sareak zabaltzean eta beren barne harremanen, *firma barruko* harremanak deritzen horien garapenaren ondorioz. Internazionalizazio prozesu honek enpresa horien zentro estrategikoak kokatzen diren hiriei egiten die mesede.

Bonneville-ren arabera (1994, 274) *«a city is international if it offers services which promote the internationalization of its local economy and its international positioning depends on the exporting capacity of its manufacturing base»*. Bistan denez, definizio honek oinarri-espportazioko erregio-teoriaren iturritik edaten du, tradizio handiko teoria, 50eko hamarkadaz geroztik hainbat autorek garatutakoa. Teoria honek nazioz azpiko ekonomien irekieraren garrantzia azpimarratzen du, zenbait kasutan hipotesi gisa erregio-hazkundera espportazioek eragiten dutela proposatze-raino. Boneville, dena den, harago doa, beste aukera bat ere mahaigaineratuz, hots, hiri batek bere zerbitzu sektore eta merkataritzaren internazionalizazioa lor dezake-ela ez berton —hirian edo erregioan— ekoiztutako produktuak espportatzeagatik, inportatutako produktuak berbanatzeagatik baizik. Horrela, zenbait hiri erregional internazionalizazio prozesu batetan murgildurik egongo lirateke atzerriko produk-tuak nazio edo erregioko estandar kulturaletara egokitzeko duten gaitasuna medio.

Beste autore batzuek beste alderdi batzuk nabarmentzen dituzte, aurreko ikuspegiarekiko bateraezin baino osagarri izango liratekeenak. Horrela, Gómez Uranga eta Etxebarriak (1993, 316) esaten digute hiri baten nazioarteratze maila azpiegituretako kanpo sareen existentzia eta garapenean oinarritzen dela (nahiz eta nazioarteratze hori ziurtatzeko beste ez izan), eta zehazkiago, telekomunika-zio sareenean; horrek, bere aldetik, konsistentzia handiagoa emango die tokiko lankidetzara barne sareei eta metropoli horretan garapen endogenoa ahalbideratu.

Biztanleriaren higikortasun handia izango litzateke nazioarteratutako hirien beste ezaugarrietako bat. Biztanle talde desberdinak bereiz badaitezke ere (etor-kin ekonomikoen komunitateen inguruan sorturiko elkartruke internazionalak, funtzio diplomatikoeak, kulturek edota unibertsitateari loturikoeak erakarrirako atzerriko biztanleria semi-iraunkorra), hirien internazionalizazioaren ikuspegitik elkartruke ekonomiko edo teknologikoengatik etorritako elite profesionalak izango lirateke garrantzitsuenak, «elite zirkulatazaileak», beren negozioak direla-eta sarritan hiri inportanteenetan zehar mugitzen ari diren horiek. Ikuspuntu honetatik, hiri internazionalak epealdi laburrak igartzeko baldintzak izan behar dituzte (aireportuak, negoziotarako esparruak, hotel internazionalak etab. eskai-niz) eta aldi berean elite horien bizilekurako proposak izan. Beraz, hiri interna-zionalak konpainia handien erabaki guneen kokalekurako toki erakargarri izateaz gain elite profesional zirkulatazaile horien ongi etorritako eta egoitzarako leku pri-bilegiatuak izaten dira.

Nazioarteko hiriak konexio- eta komunikazio-nodoak dira azpiegitura sare handietan. Egun komunikazio sareak definitzen dituzten patrioiek sare horietan ongi kokatuta dauden hirien garrantzia areagotzen dute, eta patrio horietan gerta daitezkeen aldaketek hirien arteko hierarkia zaharrak aldarazi ditzakete. Testuin-guru horretan aparteko garrantzia hartuko luke abiadura handiko garraio sistemen garapenak (airezko, errepidezko edota trenzkoak), baita telekomunikazioenak ere. Bide honetatik nazioarteko trafikoa eremu metropolitarrak gutxi batzuetan kon-

tzentratzeko joera gauzaten ari da, ondorioz espazio horien abantaila logistikoak gehituz (Bonneville, 1994, 277).

Gauzak honela, lurralde eta bereziki hirien artean lehia areagotu egin da azkenaldion, nazioarteko metropoli handien arrakastak liluratuta eta denak ere status hori lortzeko ahaleginean. Metropolien sustapenerako politikak lehia horren isla izango lirateke. Nazioarteratzea helburu duten politika hauen zutabe nagusiak kanpoarekiko konexioak hobetu zein hiriaren biziberritzea bultzatuko duten azpiegituren eraikuntza (orotarikoak: komunikaziozkoak —garraioak, telekomunikazioak—, kulturalak, industrialak, ...), hiriaren izena eta irudia ezagutarazteko marketin eta ekimenak, etab. izango lirateke. Metropoli internazionala bihurtzeko lehia horretan sektore publikoak baliabide franko utziko ditu —arrakasta alde aurretik ziurtatua ez badago ere—, eraldakuntza sakona gertarazten da metropolian eta erregioan, eta onurak ez dira modu parekoan banatzen talde guztien artean ezta espazio osoan zehar.

Laburki bada ere, azal ditzagun politika mota hauen inguruan sortzen zaizkigun zenbait hausnarketa¹¹:

- (i) Hiri baten etorkizuneko aukeren ikuspegitik nahitaezkoa da egungo egoeran hirien nazioarteko sareetan txertatzea eta bere lekua topatzea. Baina kasu askotan hiriak beste hiriekiko loturak indartzen ari den bitartean bere erregioarekikoak ahuldu egiten ditu;
- (ii) azaldutako ildoko politikak aplikatzeagatik, edozein metropolik ez du erraz lortuko nazioarteko metropoli aurreratuaren statusa lortzea: nazioarteko hiri-hierarkia benetan zurrunda da eta nazioarteko funtzioak hiri kopuru jakin eta txiki batean kontzentratzen ditu;
- (iii) Proiektu eta estrategia horiek bultzatzen duten garapen ereduaren ondorio espazial eta sozialak ere aintzakotzat hartu beharko dira. Izan ere, garapen kontzentratuaren abantailak sustatu nahi dituzten planteamenduak izaki, guztiz zentzuzkoa da disparekotasunak eragin ditzaketela pentsatzea. bai aglomerazio metropolitarren barnean, eta bai erregioaren barnean ere.
- (iv) Badira ere beste arazo batzuk, proiektuaren bideragarritasuna bera kolokan jarri dezaketenak. Batetik, eremu metropolitar baten gain administrazio maila desberdinek dute, alor batean ez bada bestean, eskumenen bat eta ohikoa izaten da administrazio desberdinen artean gatazkak sortzea. Bestetik, hiritarren partehartzea bideratzeko mekanismoak ez dira inolaz ere eraginkorrak izaten. Bi arazo horiei behar bezala heltzea eta konponbidea ematea urrats garrantzitsua izan daiteke hiria eta erregioaren etorkizuna berma dezakeen estrategia baten arrakasta ziurtatzeko bidean.

¹¹ Xehetasun handiagoz azaltzen direnak Franco (2002) lanean.

4.2. Hiri-sistema guneanitzen aukerak

Metropoli handietaz dihardugunean eskuarki hiri erraldoi nagusi baten inguruan egituratutako hiri-eremu baten irudia etortzen zaigu burura. Londres, Paris, New York edo Tokio bezalako hiri globalak izaten ditugu aztergai eta garapen ekonomikoaren kontzentrazioaren ikuspegitik mundu mailako hierarkia espazialean duten posizio pribilegiatuaren arrazoi eta faktoreak identifikatzen ahalegintzen gara, beste nonbait ere antzeko baldintzak gertaraztea posible izango ote litzatekeen neurtzeko.

Baina, bestalde, Mendebaldeko Europan aurkitzen dugun hiritartze patroia-
ren ezaugarriak ere hartu behar dira kontuan. Hiri gehienak 200.000 eta milioi bat biztanle artekoak dira eta, aldiz, oso gutxi dira benetan handiak direnak (hots, bi milioi biztanlelik gorakoak)¹². AEBn edota Japonian hiri handien nagusitasuna nabariagoa da, bi eta hiru milioi arteko biztanle duten hiriak gehiago izanik.

Europan, aldiz, eta bereziki ipar-mendebaldean (Herbehereak, Belgika eta Alemaniako North-Rhine-Westphalia estatuan¹³) hiritartze sakabanatuko patroia nabarmenak itxuratzen zaizkigu, alegia, honakoa aurkitzen dugu: dentsitate handiko eremuetan kokatzen diren tamaina ertaineko hiri ugari, gehienetan elkarrekiko oso hurbil. Egitura sakabanatuago horrek bide eman digu erregio metropolitarrak guneanitzaren aukera mahaigaineratzeko, hots, hiri gailenik gabeko hiri-erregio handien aukera ere aztertzeko.

Krisi osteko garaioan mendebaldeko ekonomietan enpresentzako zerbitzu aurreratu eta finantza-zerbitzuen adarrak dira enplegu berrien sorburu nagusiak. Jarduera hauek garatze eta erakartzea bilakatuko da estatu eta erregio desberdinetako gobernuen helburu nagusietakoa, horretarako hirietan ezarritako ahalegin handienak, «hiri globalak» bilaka daitezten. Alabaina, benetan zaila izango zaie tamaina ertaineko hiri handiei Londres edota Paris bezalako benetako hiri globalekin lehiatzea goi mailako funtzio zentralak erakartzeari dagokionez (finantza-zerbitzuak edo korporazio handien bulego zentralak).

Hala ere «world-city status»a ez omen da beti garapen ekonomikorako aurrebaldintza. Baliteke hiri txikiagoek edota hiri txikiago horiek eratutako erregio metropolitarrak beste nitxo batzuk aurkitzea munduko ekonomian eta, hortaz, ekonomikoki *world-city*ak baino hobeto ere jardutea. Gainera, baliteke ere bizi-

¹² 1995ean hiru milioitik gorako biztanleak zituzten hiriak sei ziren (Paris, Londres, Milan, Madril, Atenas eta Berlin), eta bi eta hiru milioi artekoak zortzi (Köln, Düsseldorf, Napoles, Roma,artzelona, Birmingham, Manchester eta Viena) (Iturria: Atlas Mundial Microsoft Encarta/ © 1995-1996 Microsoft Corporation).

¹³ Herrialde horietako erregio metropolitarrak guneanitz garrantzitsuenen iragana eta etorkizunaren inguruko eztabaidari lehen hurbilketa bat egin nahiko lukeenak, jo dezake *European Planning Studies* aldizkariaren ale berezira (*European Planning Studies*, 6. Liburukia, 4. Zkia, 1998).

kalitate mailak eta ingurumenaren kalitatea altuagoa izatea erregio guneanitzetako hiri txikiagoetan (disparekotasun sozialak, krimena edota poluzioa txikiagoak direnez) (Dieleman eta Faludi, 1998, 373-4).

Jarduera mota batzuek (hala nola finantzak, enpresentzako zerbitzuak, higiezin sektorea, etab.) horietan diharduten kualifikazio altuko aktoreen transakzio-kostu altuak direla eta, hiri globaletako guneetan kontzentratzera jo omen dute. Baina beste askorentzat ingurune hauetan jarduteak dakartzan kostu izugarri altuak direla eta, gune hauek ez dira horren leku erakargarri. Beraz, Londresen edo Parisen aurki daitezkeen mundu mailako funtzio gorenentzat agian ez, baina jarduera askorentzat hiri txikiagoak dituzten erregio metropolitarrak guneanitzek abantailak eskaini ditzakete¹⁴.

Erregio mota honetaz aritzean oso kontuan izateko alderdietako bat da ea benetan unitate funtzional gisa diharduten edo, aitzitik, elkarren ondoan egonik ere zein bere aldetik dabilen hiri multzo baten aurrean gauden. Ez da erraza hori zehaztea, neurketarako irizpide batzuk ala beste batzuk hartzea (adibidez, biztanleria-dentsitatea, *commuter* fluxuak edota trafikoko patroiak, enpleguaren eta biztanleriaren hazkundera, enpresen arteko harremanak, etab.) ondorio desberdinerara eramanez gaitzakeelako. Erregio guneanitzaren barne, bertoko hirien artean egon daitezkeen espezializazio sektoriala eta baita hierarkia ere ondo ezagutu beharreko elementuak dira.

Proposamen desberdinen artean «sare» kontzeptua erabiltzearen aldekoa (Albrechts, 1998) biziki interesagarria iruditu zaigu.

Sareen bidez ezaugarri ekonomiko, sozial, ingurumenari buruzko edota geografiko amankomunak dituzten hiriak elkartzen dira. Sareak baliabideen erabilera bateratuan edota ahalegin bateratuak burutzeko asmoan oinarritu daitezke, arlo desberdinetan eskala ekonomiak aprobeztatu ahal izateko. Sarea osatzaren bidez hiriek espero dute lehiakorragoak bilakatzea, konexio onuragarriak ezartzea, garapenerako aukerak hobetzea, informazio fluxuak hobetzea eta arazo komunetan kontsulta eta kooperazioa intentsifikatzea. Hirien arteko sare sendo batek hiri-ingurune erakargarri baten garapena eta nazioarteko lehiakortasuna sustatuko duela uste da.

Albrechts-ek (1998, 420) bost osagarri nagusi jasotzen ditu, hiri-sare baten existentzia edota sendotasuna neurtzeko irizpide gisa:

- *«the quality of the urban areas themselves»;*
- *«complementarity of the urban areas belonging to the network»;*
- *«flows of goods, people and information between urban areas (the interurban relations)»;*

¹⁴ Batten-ek (1995), adibidez, deskontzentrazio kontzentratuaren abantailak azpimarratzen ditu. Lambooy-k (1998) transakzio-kostu eta aglomerazio-ekonomien teoriatik abiatuko du bere hausnarketa.

- *the physical links between urban areas:*
 - *hard interconnecting infrastructural links*
 - *soft structuring natural links;*
- *various forms of organizational linkages between urban areas: soft interconnecting links for consultation, co-operation and exchange of information».*

Bistan denez, bost irizpideok elkarren artean menpeko eta osagarri dira. Eta hiri-eremu batek bostak bete beharko ditu saretzat hartua izan dadin.

Badirudi, beraz, mundu mailako lurralde-hierarkia birkokatzen ari den garai honetan tamaina ertaineko hirietan oinarritutako garapen ereduai ate bat zabal dakiekeela hiri-sistema trinko eta eraginkorrek eratzearen bidetik (ez da nahikoa, beraz, hiri ertain horiek elkarren ondoan egotea, euren artean harreman eta sare ugari eta egokiak garatu behar dituzte, dituzten baliabide eta aukeretaz modu bateratu eta eraginkor batean baliatu ahal izateko). Eredu hauek, gainera, hiri handi bakar baten gainean eraikitako garapen eredu kontzentratuek dauzkaten hainbat ondorio kaltegarri saihas edo, gutxienez, leun ditzakete. Horrek guztiak eurekiko interesa susper dezake.

Hala ere, bukatu aurretik beste bi iruzkin egin nahiko genituzke:

- (i) Administrazio-egitura zatikatuak izatea desabantailazko posizioan kokatzen ditu erregio hauek, administrazio zentral bat duten Paris edo New York bezalako hiri handiekin alderatuta: hiri gailenik ez baina hiri esanguratsu anitzez osatutako erregio metropolitarretan eskuarki ez da egoten eskualde osoa bere agintepean duen administrazio-erakunde bateraturik; aitzitik, hiri bakoitzak bere udal-gobernua eta bere politika propioa izaten du eta horrek askoz zailagoa egiten du ekimen bateratuak burutzea erregioren garapena sustatzeko funtsezko diren alorretan. Hortaz, egitura politiko-administratibo deszentralizatuak ekar ditzakeen onurak baztertu gabe¹⁵, arazo amankomunetan erabakiak hartzeko eta jarduketa-ildoak zehazteko instrumentu zalu eta eraginkorrek eratu beharko dituzte.
- (ii) Erregio guneanitzaren aukera desiragarria izan daiteke planifikatzaile zein administrazioarentzat, eta horren aldeko apustua egin dezakete. Alabaina, hiri-erregio guneanitza sortzeko/indartzeko ekimena ahalegin hutsala bihur daiteke errealitate ekonomiko-sozialean sustraiturik ez dagoen «goitik beherako» proiektu bat bultzatzen egonez gero. Hots, erregioko biztanle, enpresa, erakunde eta, oro har, agente desberdinen

¹⁵ Erresuma Batuan edo Estatu frantsesarekin alderatuz Europako ipar-mendebaldean hiritartze patroli guneanitzak, alegia garapen orekatuagoko ereduak, garatu izanaren arrazoieta bat, hain zuzen ere, egitura politiko-administratiboak sakabanatuagoak izatearekin egongo litzateke loturik.

artean ez baldin badago erregioaren existentziari buruzko kontzientzia eta nortasun bateratua, askoz zailagoa izango da berau garatzeko proiektua arrakastatsu suertatzea. Kontrakoa ere egia izango litzateke, alegia: tamaina ertaineko zenbait hiri jasotzen dituen lurralde jakin batean, berez euren artean hirien gainera dagoen esparru bat osatzen dutenaren kontzientzia garatua egonez gero, abiaburuko baldintzak askoz hobekiago izango dira horrelako proiektu bat gauzatu dadin.

5. ONDORIOAK

Azken hamarkadetan izaten ari den kapitalen mundu mailako berregituraketak aldaketa sakonak gertarazten ditu, besteak beste, produkzioaren antolaketa patrioetan eta berebat lehian ezaugarrietan. Lurralde batzuek eta besteek modu disparekoan jasango dute eraldaketa prozesu honek dakarkiena eta horren araberaren erantzun beharko diote eurek ere.

Mendebaldeko ekonomietan Industrializazio Zaharreko Erregioak izan dira berregituraketaren ondorioak gordinkiago pairatu behar izan dituztenak. Egoerari buelta emateko ahaleginek ere neurrikoak izan beharko dute, beraz. Eta artikulu honetan zehar adierazi nahi izan dugunez, aukerak egon badaude eta ez norabide bakarrean. Oro har onartu egiten da dibertsifikazio ekonomikoa eta berrikuntza teknologikoa izan behar direla Industrializazio Zaharreko Erregioen berregituraketaren ardatzak, baina horrek ez du esan nahi ezinbestean eredu bakar bati heldu behar zaionik.

Gaur egun arrakastatsuen agertzen diren lurraldeen ereduak, hots, nazioarteko metropoli aurreratua, da gehienetan desiragarrientzat aurkezten zaiguna. Alabaina, horrek ez du esan nahi bera denik ez egokiena ez bideragarriena edozein lurraldearentzat. Arestian ikusi dugunez helburu hori lortzera zuzendutako estrategia batek dituen muga indartsuenak nazioarteko hiri-hierarkiaren zurruntasuna eta nazioarteko metropoli eta hiri handien arteko lehia lirateke; ondorioz Industrializazio Zaharreko Erregio bateko hiri ertain/handi batentzat izugarri zaila izango zaio hierarkian goi mailako postu bat lortzea. Bestalde, erregioan eragin ditzakeen ondorioak ere kontuan izan behar ditugu, bi hitzetan: disparekotasunen gehikuntza, oinarri ekonomikoaren goitik beherako aldaketak bizkortu eta areagotuko lukeena.

Esan bezala, aukera horren ondoan badaude beste bide posible batzuk, agian xumeagoak diruditenak, baina zenbait lurraldeentzako ziuraski aproposagoak suerta daitezkeenak: batetik, hiri-erregio guneanitzak (indar guztiak erregioko hiri batean kontzentratu beharrean, tamaina ertaineko hiri-patroi sakabanatuagoa indartu eta hiri-erregio aurreratu bat sortzea, lurraldearen erabilera orekatuagoa eta

oinarri ekonomikoaren antolaketa zabalagoa ahalbidetu dezakeena); bestetik, industri-erregio aurreratua (industria astunetan espezializatuta zeuden erregioentzat interesgarria izan daitekeena, bereziki teknologia helduen birsorkuntzaren aukerari helduz gero, teknologia altuko sektoreetara bat-bateko jauzirik eman gabe).

Dena den, lurralde baten ikuspegitik egokiena izango da dauden bideak ondo ezagututa eta bakoitzaren abantailak eta desabantailak aurrean izanda, bere oinarri ekonomiko eta sozialaren ezaugarriekin hobeto doan formula propioa diseinatzea.

Geure ustez, susperketa eta berregituraketarako estrategia definitzeko eta aukatzeke orduan badira hainbat alderdi aintzakotzat hartu behar direnak: (i) erregioa mendebaldeko ekonomian kokatua egoteak espezializazioa, lehiakortasuna, bizi baldintzak eta gisakoei buruz dakartzan mugak; (ii) iraganean izandakoaren eta egun denaren kontzientzia, produkzio-ehunean zein gizartean metatutako baliabideak hobeto probetxatu ahal izateko; (iii) etorkizunari begira zer nolako produkzio-egitura eta eredu ekonomikoa izan nahi den ongi finkatua egon behar dela (besteak beste, produkzio adarren arteko oreka, lurraldearen erabilera orekatua, errentaren banakuntza eta ingurumenari buruzko kontuak jorratu beharko direlarik); (iv) eraldakuntza prozesu sakon guztiek kostuak eragiten dituztela kontuan izatea, dagozkien neurri zuzentzaileak abian jartzeko; (v) agente ekonomiko, sozial, politikoen arteko adostasun eta ahalegin bateratua oinarritzko osagaia dela berregituraketa prozesu baten arrakastarako; horrela, gizarte mailan kontsentsu zabalak lortzeko ekimen eraginkorrak bideratzea funtsezkoa bilakatuko da.

BIBLIOGRAFIA

- ALBRECHTS, L. (1998), «The Flemish Diamond: Precious Gem and Virgin Area», *European Planning Studies*, 6. Lbkia., 4 Zkia., orr. 411-424.
- AMIN, S. (1999), *El capitalismo en la era de la globalización*, Paidós, Bartzelona.
- ARIZKUN, A.; GALARZA, E. eta GÓMEZ URANGA, M. (Koord.) (1998), *Soberanía Económica y Globalización en Euskal Herria*, Fundación Manu Robles-Arangiz Institutua, Bilbo.
- BATTEN, D.F. (1995), «Network Cities: Creative Urban Agglomerations for the 21st Century», *Urban Studies*, 32. Lbkia., 2. Zkia., orr. 313-327.
- BELL, D. (1973), *The Coming of Post Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*, Basic Books, New York.
- BERZOSA, C. (Koord.) (1994), *La economía mundial en los 90. Tendencias y desafíos*, Fuhem/Icaria, Bartzelona-Madril.
- BLUESTONE, B. (1984), «Is Deindustrialization a Myth? Capital Mobility versus Absorptive Capacity in the U.S. Economy», *The Annals AAPSS*, 475. Zkia., 1984ko iraila.
- BONNEVILLE, M. (1994), «Internationalization of Non-capital Cities in Europe: Aspects, Processes and Prospects», *European Planning Studies*, 2. Lbkia., 3. Zkia., orr. 267-285.
- BORJA, J. eta CASTELLS, M. (1997), *Local y Global. La gestión de las ciudades en la era de la información*, Taurus, Madril.
- CASTELLS, M. (1997), *La Era de la Información. Economía, Sociedad y Cultura. Vol.1: La Sociedad Red*, Alianza Editorial, Madril. Jatorrizko testua: 1996koa.
- COOKE, P. (1995), *The Rise of the Rustbelt*, UCL Press, Londres.
- CUADRADO ROURA, J.R. (Zuz.) (1990), *El crecimiento regional español ante la integración europea*, Informes del Instituto de Estudios de Prospectiva.
- DAVIES, S. eta MORGAN, K. (1996), «Institutions, Innovation and Trust: Do Regions Matter?», *Paper presented to the EAEPE Conference*, Antwerp, Belgium, 1996ko azaroaren 7-9.
- DIELEMAN, F.M. eta FALUDI, A. (1998), «Polynucleated Metropolitan Regions in North-west Europe: Theme of the Special Issue», *European Planning Studies*, 6. Lbkia., 4. Zkia., orr. 365-377.
- ESTEBAN, M. eta VELASCO, R. (1993), *Diversificación Industrial. Un Reto para el País Vasco*, Círculo de Empresarios Vascos, Bilbo.
- ETXEBARRIA, G. (1993), *La desestructuración del espacio económico vasco. La crisis actual de la industria vasca y su inserción en el marco europeo*, Argitaipen Zerbitzua, Euskal Herriko Unibertsitatea EHU-UPV.
- FOTHERGILL, S.; GUDGING, G.; KITSON, M. eta MONK, S. (1986), «The De-industrialisation of the City», in: R. MARTIN eta B. ROWTHORN, *The Geography of De-Industrialisation*, Macmillan, Londres.
- FRANCO, H. (2002), *Garraio-Azpiegiturako Politikak eta Lurralde-Eredua. Euskal Herriko kasurako aplikazioa*, Doktore-tesia, UPV-EHU.
- GÓMEZ URANGA, M. eta ETXEBARRIA, G. (1993), «Networks and Spatial Dynamics: The Case of the Basque Country», *European Planning Studies*, 1. Lbkia., 3. Zkia., orr. 299-318.

- KEEBLE, D. (1986), «The Changing Spatial Structure of Economic Activity and Metropolitan Decline in the United Kingdom», in: H.J. Ewers, J.B. Goddard eta H. Matzerath (Arg.) *The Future of the Metropolis. Economic Aspects*, De Gruyter, New York-Berlin.
- LAMBOOY, J.G. (1998), «Polynucleation and Economic Development: The Randstad», *European Planning Studies*, 6. Lbkia., 4. Zkia, orr. 457-466.
- MARTÍNEZ GONZÁLEZ-TABLAS, A. (2000), *Economía Política de la Globalización*, Ariel, Madril.
- MASSEY, D. (1979), «In what sense a regional problem?», *Regional Studies*, 13, 233-243.
- MASSEY, D. (1988), «What's happening to UK manufacturing?», in: J. Allen eta D. Massey (Arg.), *The Economy in Question*, Sage Publications Ltd., Londres.
- MASSEY, D. eta MEEGAN, R. (1982), *The Anatomy of Job Loss: The How, Where and Why of Employment Decline*, Methuen, Londres.
- MOPT (Ministerio de Obras Públicas y Transportes) (1993), *Procesos de reestructuración industrial en las aglomeraciones metropolitanas españolas*, Serie monografías, MOPT Centro de Publicaciones.
- RHODES, J. (1986), «Regional Dimension of Industrial Decline», in: R. Martin, eta B. Rowthorn, *The Geography of De-Industrialisation*, Macmillan, Londres.
- ROSE, D.; VOGLER, C.; MARSHALL, G. eta NEWBY, H. (1984), «Economic Restructuring: The British Experience», *The Annals*, AAPSS, 475. Zkia, 1984ko iraila.
- ROWTHORN, B. (1986), «De-industrialisation in Britain», in: R. Martin eta B. Rowthorn, *The Geography of De-Industrialisation*, Macmillan, Londres.
- SASSEN, S. (1991), *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton University Press, Princeton (New Jersey).
- SASSEN, S. (1994), *Cities in a world economy*, Pine Forge Press, Thousand Oaks (California).
- SAYER, A. (1982), «Explaining manufacturing shift: a reply to Keeble», *Environment and Planning A*, 14. Lbkia, orr. 119-125.
- SINGH, A. (1977), «UK Industry and the World Economy: A Case of Deindustrialisation?», *Cambridge Journal of Economics*, 1(2), orr. 113-136.
- VELASCO R. eta DEL CASTILLO, J. (1988), «Posibles Soluciones para las Regiones Industriales en Declive», *Papeles de Economía Española*, 35. Zkia.
- YAGO, G.; KORMAN, H.; WU, S. eta SCHWARTZ, M. (1984), «Investment and Disinvestment in New York, 1960-1980», *The Annals*, AAPSS, 475. Zkia, 1984ko iraila.